

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАСАДЖЕНЬ В ІСТОРИЧНОМУ ЦЕНТРІ М. КИЄВА²

Проаналізовано особливості встановлення історичного осередку м. Києва та аспекти формування зелених насаджень міста в окремих районах. Відмічений рівень озеленення столиці у різні часи.

Ключові слова: Київ, історичний центр, зелені насадження, сквери, парки, Давньокиївська частина, Поділ, Верхнє місто.

Київ – місто з унікальними архітектурними традиціями, які стали значним вкладом у національну історію, залишили помітний слід в культурі не лише українського, а й інших народів, які тут проживали. Ця історія продовжує жити й розвиватися в особливо красивій забудові центральної частини міста, яка є неповторною, насиченою символами та має романтично-ностальгійну ауру. Особливість Києва полягає ще й у тому, що місто не будувалося за єдиним планом, а довільно розросталося упродовж тисячоліть, немов природній організм. Кожна епоха залишила на його обличчі притаманні їй ознаки, що отримали свій термінологічний штамп – „пам’ятки архітектури”.

Шовковична, Виноградна, Бульварно-Кудрявська, Липська, Липки, Кудрявець... Ці київські вулиці та урочища отримали свою назву завдяки розкішним кронам дерев, в зелені котрих потопали одно- та двоповерхові будинки київської знаті та хати-мазанки простих міщан. Київ XI-XX ст. був відомий на всю Російську імперію неповторним ландшафтом, зеленими насадженнями та мальовничими пейзажами дніпровських берегів. Місто процвітало, немов у зеленій колиці, з усіх боків оточене лісами [7].

Походження Києва пов’язують із початком державності східно-слов’янських народів, але ім’я перших засновників невідомо. Однак кияни із задоволенням розповідають красиву легенду походження свого міста, за якою він був заснований трьома братами: Кием, Щеком і Хоривом та їхньою сестрою Либідь.

Історія розвитку Києва налічує більше півтори тисячі років. Велику цінність має те, що було розплановано та побудовано в Києві у XIX і на початку XX ст., коли місто перетворилося на велике цілісне утворення із забудовами, які визначають його нинішній вигляд як історичного центру. Традиційне середовище добре збереглося на Подолі, у Верхньому місті, особливо в тій частині, що прилягає до Майдану Незалежності, на Липках і,

---

² ©Піхало О.В., 2012

частково, на території колишньої Паньківщині [1]. У цілому весь історичний центр Києва, що займає величезний пагорб між Дніпром і Либіддю та Поділ, може розглядатись як цінне історичне ландшафтно-містобудівне утворення.

На початку XIX ст. окремі райони Києва почали об'єднуватися в єдине утворення. Ця ідея зафіксована генеральним планом забудови міста, складеним у 1837 р. архітектором В. Беретті. Згідно з цим планом були прокладені основні вулиці сучасного центру столиці: Володимирська та Бібіковський бульвар (нині бульвар Т. Шевченка), забудовувалися вулиці Велика Васильківська та Олександрівська (нині Михайла Грушевського). У другій половині XIX ст. адміністративний центр Києва розширився з Печерська на Хрещатик.

Взагалі, ландшафтна та ботанічна краса Києва настільки унікальна, що навіть за радянських часів у його просторих зелених вулицях, парках, скверах вбачали дещо „буржуазний” дух. Мальовничий природний ландшафт та зелені насадження – це ті характерні принади Києва, які гармонізують з часом недосконале архітектурне середовище [4].

На своєму верхньому, найбільш загальному рівні, забудовані території міста за історичними, ландшафтними і містобудівними ознаками поділяються на 12 близьких за розмірами, але дуже відмінних одна від одної частин. Це Давньокиївська частина, що є історичним центром міста, та 11 оточуючих її ділянок [4].

У Давньокиївській частині, тобто історичному центрі міста, визначені його характерні, яскраво індивідуалізовані райони й утворення [7, 9]. Це Верхнє місто, Поділ, Глибочиця, Обсерваторний район, Володимирський район, Хрещатик, Липки, Печерськ, Паньківщина, Володимиро-Либідський район, Звіринець, Дніпровські схили.

Поділ – один із стародавніх районів Києва, створений у VI ст. Розпланування території середньовічного Подолу відрізнялося від Верхнього міста. За основу поділу слугували невеликі річки – Глибочиця, Киянка, Юрковиця та інші, що впадали у р. Дніпро. У часи, коли Київ входив до складу польсько-литовської держави, місто значно зменшилося територіально і фактично розміщувалося на одному Подолі, хаотично забудованому будинками. Проте вони потопали у зелені яблунь, груш і вишень. У багатьох документах XVII ст. згадується, що у місті росли також мигдаль, абрикоси, грецькі горіхи та різні сорти винограду.

Одним з поширених занять жителів стародавнього Києва було садівництво, що підтверджується археологічними дослідженнями [7].

Територія району Глибочиці безпосередньо прилягає до давніх укріплень стін Києва XX-XVIII ст. – Верхнього міста і Подолу. Розвиток міського середовища на цій території розпочався досить пізно – на початку

XIX ст. До цього часу тут існували окремі поселення. На сьогодні історична частина Глибочиця входить до складу Подільського та Шевченківського районів Києва.

Одна з найдавніших історичних частин Києва – Печерськ, розташована на правому березі Дніпра. Найбільшу цінність за насиченістю пам'ятками історії та культури має територія вздовж берега р. Дніпра, де знаходиться видатний ансамбль Києва – Печерська лавра та давнє урочище Аскольдова могила. Визначного загальнодержавного значення набув меморіальний комплекс “Україна у Великій вітчизняній війні 1941-1945 рр.” з Печерським ландшафтним парком та парком Вічної Слави [4].

Міський район Липки розташований у середині загальноміського й історичного центру. Він займає плоску вершину, витягнуту на південний захід Дніпровської височини. Основна площа плато має регулярне планування, яке склалося у системи великих прямокутних, виключно житлових кварталів, призначених під садибну малоповерхову забудову. Суттєві зміни малоповерхової забудови Липок розпочалися у другій половині XIX ст., особливо наприкінці століття, коли вулиці почали щільно забудовувати [7].

Історичний район Паньківщини, як своєрідну складову давньокиївської частини, утворено в таких межах: на півночі – проспект Перемоги, бульвар Т. Шевченка, вул. Ветрова та Л. Толстого; на сході – вул. Тарасівська; на півдні – залізниця. Структура Паньківщини досить однорідна, загалом це щільна забудова кінця XIX – початку XX ст. Мистецька спадщина району, в основному, є скульптурним оздобленням будинків стилю модерн та неокласици.

Звіринець – район історичного центру міста, розташований південніше Печерська на високих пагорбах Дніпра та Либеді. В історичному, природному і містобудівному відношенні район Звіринець поділяється бульваром Л. Українки на дві суттєво відмінні частини: на прилеглу до р. Дніпра, з високими пагорбами та глибокими балками, і розташовану вздовж р. Либеді, на схилах її долини з досить помірним рельєфом. Значну частину першої займає Національний ботанічний сад НАН України [7].

Найбільш інтенсивний розвиток міста припадає на XX ст. Стрибокподібне збільшення території Києва відбулося у 1923 р., коли до його складу увійшли 20 населених пунктів, а площа зроста майже вдвічі і досягла 40000 га. Тоді у межі міста було включено 12,3 тис. га лісів, які й створили зелений пояс міста [3]. Площа сучасного Києва становить 80,3 тис. га. Зростання чисельності населення посилилось у післявоєнні роки в основному за рахунок міграційних процесів, які набули особливої інтенсивності у 70-х роках. Населення сучасного Києва становить 2,6 млн

осіб [5]. Зростання площі зелених насаджень теж відбулося інтенсивніше у післявоєнний період. Так, за останні 50 років площа зелених насаджень загального користування зросла в 5,5 рази.

Розвиток науки спонукав до використання комплексного підходу в створенні системи озеленення міст і селищ, що й було здійснено в 60-х роках. У 1960 р. у місті Києві нараховувалося понад 200 парків і 130 скверів. У 1967 р. прийнято рішення «Про охорону зелених насаджень на території міста Києва» [2, 4], а Київський інститут комунальної гігієни розробив рекомендації зі створення зелених санітарно-захисних зон підприємств і транспортних магістралей. У 1981 р. в Києві нараховувалося 66 парків, 230 скверів і 33 бульвари, у 2004 р. кількість зелених насаджень загального користування становила: парків – 134, скверів – 307, бульварів – 60. Тому саме кількісно, незважаючи на періоди відверто споживацького відношення до рослинних ресурсів, Київ зумів зберегти досить високий рівень забезпеченості населення зеленими насадженнями. Численні парки та інші зелені насадження прославили Київ як одне з найбільш зелених і мальовничих міст. У його мальовничості величезну роль відіграє і друга складова багатого київського ландшафту – складний рельєф його правобережної частини, і в першу чергу історичного центру, що високими крутими схилами виходить до р. Дніпра. Розпланування давньої частини міста та розташування, просторова організація й пейзажні якості її забудови визначені формами гір, схилів і долин, різних за величиною і неповторних за поєднанням. Вони слугують за величний постамент і чудову основу для багатьох його визначних і цінних споруд, виступають своєрідним підґрунтям високих пейзажних якостей масивів забудови. Рельєф і зелені насадження невід'ємні від будь-яких містобудівних утворень Києва. Вони є їх органічною частиною, без урахування та охорони якої неможливе нормальне функціонування цих утворень, а для кращих з них – існування й збереження як творів містобудівного мистецтва [6].

Разом із тим, історичний центр Києва за останні десятки років суттєво змінився. Однією з гірких тем сьогодення є стрімка втрата Києвом своїх зелених насаджень – того, чим він здавна славився у світі, одного з найголовніших факторів його неповторної краси та особливого шарму. Адже нині міжнародний стандарт забезпеченості зеленими насадженнями загального користування досягає ($25 \text{ м}^2 \cdot \text{осіб}^{-1}$) [8], тоді як у Києві цей показник різко знижується.

Список використаних джерел

1. Водзинський Є. Автентичний шлях подальшого розвитку структури і образу історичного центру Києва / Є. Водзинський // Архітектурна спадщина України. – Київ: НДІТІАМ, 2002. – Вип. 5: Традиції та новаторство у містобудуванні України. – С. 405-435.
2. Гаврилюк В. С. Природа Києва і його околиць / В. С. Гаврилюк, І. О. Речмедін. – К.: Вид-во Київського держ. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка, 1956. – 86 с.
3. История городов и сёл Украинской ССР. Киев / [под ред. В. С. Тронько]. – К.: [б. и.], 1979. – 560 с.
4. Івакін Г. Ю. Історичний розвиток Києва XIII – середина XVI ст. (історико-топографічні нариси) / Івакін Г. Ю. – К.: [б. в.], 1996. – 271с.
5. Київ у XXI столітті: стратегія розвитку: матеріали науко-практичної конференції (Київ, 26 січня 2001 р.). / [Під ред. Б. М. Данилишина, О. М. Невелєва]. – К.: Обереги, 2001. – 280 с.
6. Культурна спадщина Києва: дослідження та охорона історичного середовища / [Афанасьєва Л. К., Кухаренко Р. І., Малаков Д. В., Прибега Л. В.]. – К.: АртЕк, 2003. – 136 с.
7. Петров П. И. Историко-топографические очерки древнего Киева / Петров П. И. – К.: [б. и.], 1897. – 410 с.
8. Програма комплексного розвитку зеленої зони м. Києва до 2010 р. та концепція формування зелених насаджень в центральній частині міста / [Г. М. Бойко, С.А. Дюжев, Т. В. Меньшикова ін.]. – К.: [б. в.], 2005. – 155с.
9. Толочко П. П. Історична топографія стародавнього Києва / Толочко П. П. — К.: [б. в.], 1970. – 100 с.

Аннотация

Проанализированы особенности установления исторической части г. Киева и аспекты формирования зеленых насаждений города в отдельных районах. Отмеченный уровень озеленения столицы в разные времена.

Киев, исторический центр, зеленые насаждения, скверы, парки, Давнекиевска часть, Подол, Верхний город.

Annotation

The features of establishment of historical part are analysed Kiev and aspects of forming of the green planting of city in separate districts. Noted level of planting of greenery of the capital in different times.

Kiev, historical center, green planting, public gardens, parks, Davnekievska part, Overhead city.